

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : Закону України від 31 жовтня 2010 року № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#n70> (дата звернення: 29.11.2023).

2. Вороніжський Я.В., Петровський А.В. Сторони процесуальних відносин щодо визнання необґрунтованими активів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 136–143.

3. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

УДК 347.91/95

Аббасов Гюльоглан Арізович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

3 курс, гр. 301 СПРБ

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

професор кафедри цивільно- правових дисциплін

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Ірина БОРОВСЬКА

УЧАСТЬ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У сучасній юридичній літературі проблематика участі експерта з питань права при здійсненні правосуддя у цивільних справах зазвичай розглядається у площині науково-практичного аналізу ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» [1, с. 172], а також положень ст. 73, 114, 115 ЦПК України, відповідно до яких суд може допустити до участі у справі експерта з питань права або долучити його висновок до матеріалів справи, поданий учасниками справи, з метою вирішення таких питань: 1) застосування аналогії закону чи аналогії права; 2) змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.

Дослідженню участі експерта з питань права у цивільному процесі України присвячені праці С.С. Бичкової, А.С. Довгерта, О.О. Грабовської, І.О. Ізарової, О.О. Кармази, В.Я. Калакура, В.І. Кисіля, В.В. Комарова, М.А. Погорельського, Ю.Д. Притики, Г.В. Чурпіти та інших.

Наукові доробки указаних учених є підґрунтям для подальших пошуків у сфері правого регулювання відносин, які виникають між

учасниками судового процесу і судом при здійсненні правосуддя у цивільних справах, а також вироблення наукових концепцій з метою модернізації і оптимізації цивільного процесу. Дослідження участі та процесуального статусу експерта з питань права актуалізується внесенням змін до вітчизняного цивільного процесуального законодавства, внаслідок його реформування, і введенням до інституту учасників судового процесу указанного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, що, у свою чергу, пояснюється неостатньою науковою розробкою відповідної проблематики.

Варто зазначити, що на відміну від вітчизняної доктрини цивільного процесуального права, в іноземній юридичній літературі широко досліджується інститут експерта з питань права, який є достатньо сформованим та відіграє важливу роль у юриспруденції зарубіжних країн.

Залучення фахівців в галузі права з метою надання консультативної допомоги з питань права у судовому процесі активно використовується та існує у різних формах. Найбільш поширеною є залучення до судового процесу так званих «amicus curiae», дослівно «друг суду». Письмовий висновок, що надається таким суб'єктом процесу має назву «Amicus curiae brief» і означає думку, погляд, звіт, наданий суду суб'єктом, який не бере участі у справі як процесуальна сторона, та володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливого питання, що має місце в даній справі з метою сприяння в ухваленні судом справедливого судового рішення. Важливою особливістю «amicus curiae brief» є підкреслення нейтральності автора такого письмового висновку, незалежності від сторін процесу, та підкреслення авторитету та незалежності суду, за яким завжди залишається рішення прийняти чи відхилити позицію, викладену в такому письмовому висновку. Використання таких «Amicus curiae brief» поширене в цивільному судочинстві Великобританії та США і поступово розвивається в країнах з правовими системами континентального права [2, с. 22; 3].

Повертаючись до дослідження правового статусу експерта з питань права у вітчизняному цивільному процесі, слід звернути увагу на визначення поняття відповідної категорії.

Так, у тлумачних та юридичних словниках слово «експерт» розуміється як особа, що «має спеціальні знання і проводить експертизу» [3, с. 411] та «володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями і якій доручено провести експертизу й подати висновок за її результатами» [4, с.184].

Що стосується експерта з питань права, відповідно до положень ст. 73, 114 ЦПК України, мета його участі в судовому процесі полягає в наданні правової допомоги у питаннях, які потребують спеціальних знань у сфері права. Згідно з нормами ЦПК України, ГПК України та КАС України, експерт з питань права є учасником судового процесу. Так,

стаття 65 ЦПК України передбачає, що «учасниками судового процесу... є... експерт з питань права». Аналогічні положення містяться у статті 62 ГПК України і статті 61 КАС України.

Варто констатувати, що у вищезазначених кодексах диференційовано правовий статус експерта з питань права (ст. 65, 73 ЦПК України, ст. 62, 70 ГПК України, статті 61, 69 КАС України) та експерта (статті 65, 72, 103, 105, 107–110, 113 ЦПК України, ст. 62, 69, 98–104, 107 ГПК України, ст. 38–40, 58, 61, 68, 101–104 КАС України) як інших учасників судового процесу, що опосередковується метою їх процесуальної діяльності та іншими спеціальними критеріями, яким вони мають відповідати для участі у судовому процесі.

Згідно зі ст. 73 ЦПК України експертом з питань права може бути особа, яка має науковий ступінь і є визнаним фахівцем у галузі права. З аналізу указаної статті можна дійти висновку, що законодавством встановлено наступні вимоги до експерта з питань права, а саме: наявність наукового ступеня (рівень якого є не конкретизованим), підтверджений відповідним дипломом, і визнання його як фахівця у галузі права. Водночас, термін «визнаний фахівець у галузі права» має оцінний характер і може викликати неоднозначне тлумачення та застосування відповідних норм права. На нашу думку, указане положення не в достатній мірі відповідає вимогам правової визначеності, оскільки жоден із інших нормативно-правових актів не містить розширеного визначення цього терміну.

В юридичній науці у зв'язку з цим висловлені пропозиції, що під час прийняття судом рішення про допуск експерта з питань права до участі в справі та долучення його висновку до матеріалів справи варто брати до уваги такі критерії, як досвід наукової роботи в галузі права; наявність наукових публікацій у фахових виданнях України й іноземних держав, включених до міжнародних науко-метричних баз даних, та опублікованих після присудження наукового ступеня; наявність документа, що підтверджує присвоєння вченого звання; ступінь активності участі в конференціях, симпозиумах, круглих столах, яка підтверджується опублікуванням тез його виступу; стажування й навчання за кордоном, які підтверджуються відповідними документами та які легалізовані в порядку, встановленому чинними міжнародними договорами України, тощо [5, с. 113].

Питання залучення (допущення) експерта з питань права та долучення висновку експерта у галузі права до матеріалів справи вирішується судом шляхом постановлення ухвали (ч. 1 ст. 73 ЦПК України). Водночас, висновок експерта у галузі права не є доказом, а слугує як джерело відомостей, що впливає із змісту ст. 115 ЦПК України, якою визначається специфіка його оцінки. Так, відповідно до зазначеної статті висновок експерта у галузі права не є доказом, має

допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду. Суд може посылатися в рішенні на висновок експерта у галузі права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Таким чином, порівняно із висновком експерта, який із урахуванням положень п. 2 ч. 2 ст. 76 ЦПК України є засобом доказування (доказом), що подається до суду (додається до матеріалів справи) з метою встановлення наявності або відсутності обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи та інші обставини, які мають значення для справи, висновок експерта у галузі права має допоміжний характер і призначений для правильного тлумачення права. Крім того, процесуальним законодавством не деталізується процедура призначення експертизи, її проведення, вимоги до змісту висновку експерта у галузі права, як це передбачено для висновку експерта, що впливає з аналізу ст. 102–108, ст. 114, 115 ЦПК України. Долучення висновку експерта у галузі права до матеріалів справи не є обов'язковим для суду, оскільки відповідна норма має диспозитивний характер.

Таким чином, висновок експерта у галузі права має важливе значення для судового процесу, оскільки він сприяє правильному застосуванню норм права у правовідносинах, які характеризуються іноземним елементом, з метою тлумачення змісту норм іноземного права. Водночас, таке тлумачення має бути загальноприйнятим та офіційним, базуватися на практиці застосування норм іноземного права, а також правовій доктрині відповідної іноземної держави, право якої підлягає застосуванню у відносинах, що характеризуються іноземним елементом.

Список використаної літератури:

1. Дорошенко О. Ф. Судова експертиза у цивільних справах щодо об'єктів інтелектуальної власності: монографія. Київ: Лазурит-Поліграф, 2008. 206 с.
2. Штефан А. Висновок експерта у цивільному судочинстві. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 2. С. 16–28.
3. Експертизи у судочинстві України.. Судова практика. Роз'яснення / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2015. № 5–6. 506 с.
4. Шепітько М. В. Засоби протидії наданню судовим експертом завідомо неправдивого висновку. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. Вип. 15. С. 180–188.
5. Кройтор В.А. Експертиза з питань права у цивільному судочинстві. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2019/pdf/29.pdf (дата звернення 05.02.2024).